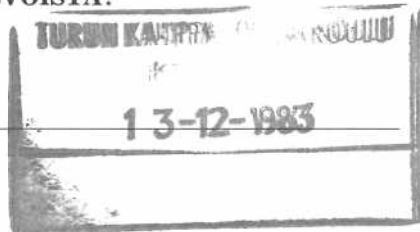

MITÄ SUOMESSA ON VAKOILEMISEN ARVOISTA?

Jukka Rislakki

ABSTRACT

What is Worth Spying On in Finland?

Spying has always been a way of collecting information on other countries. The traditional role of spying has not decreased as a consequence of the new satellite technology. To what extent is Finland an arena of spying? During the Second World War and after the war all the big powers carried out spying activities in Finland. Work done by American security agencies is the best known. According to the available files we can say that American agencies knew very well the social and political situation in Finland.

Jokaisen valtion on kyettävä nopeasti hankkimaan tarkkaa tietoa naapuriensa ja kaukaisempienkin maiden aikeista sekä oman kansansa mielialoista. Yksikään valtio ei voi rauhan aikana luottaa toisten valtioiden tiedustelupalveluihin, ei etenkin tietoon taloudellisista ja poliittisista asioista. Oli vieraan valtion tiedustelupalvelu miten ystävällinen ja avulias tahansa, se on aina taipuvainen tulkitsemaan tietoja oman maansa intressien valossa.¹

Siltä varalta, että joku luulee perinteisen vakoilun vähentyneen näin satelliittien aikakaudella, lainaan kolme lehti uutista. CIA:n budjetti on noussut William Casey'n johtajakaudella 25 % joka vuosi, ja se on nopeimmin kasvavia Yhdysvaltain liittovaltion virastoja (New York Times 5. 8. 1983). KGB:n johto ilmoitti hiljattain, että Neuvostoliiton rajavartiointia tiukennetaan mm. sen takia, että maahan tuodaan salaa ideologista ja uskonnollista kirjallisuutta »yhteistyössä imperialististen erikoispalvelujen kanssa». Yksi hälyttäjä oli Viipurin tulli. Ja vielä yksi esimerkki: Vuoden 1983 lisäbudjetissa suojelupoliisi sai »lisääntyneiden turvallisuustehtäviensä takia» viisi uutta ylietsivän virkaa. Muistettakoon myös, että eräistä länsimaista on tänä vuonna karkotettu ennätysmäärä — toistasataa — neuvostovirkailijaa.

Käsittelen seuraavassa konkreettisin esimerkein eri valtioiden Suomessa harjoittamaa tiedustelua ja sen luvatonta, laitonta lajia, vakoilua. Tutkijan on vaikea vetää rajaa näiden kahden välille² — sanovathan asiantuntijat, etteivät Suomen laki ja oikeuskäytäntö tee aina selväksi mikä on vakoilua ja kuka siihen kulloinkin syyllistyy.

Nojaan esityksessäni alkuperäisiin asiakirjoihin, ja nykypäivästä en ym-

märrettävistä syistä voi antaa paljonkaan tarkkoja tietoja. Yhtä ymmärrettävistä syistä pystyn kertomaan eniten Englannin ja etenkin USA:n tiedustelusta. Amerikkalaiset itse ovat julkaisseet siitä tarkkoja paljastuksia, ja lisäksi USA:n arkisto- ja tiedonvapaussäädökset olivat 1970-luvulla hyvin liberaaleja; Reaganin hallituskaudella niitä on selvästi tiukennettu.

Meillä on mahdollisuus tutustua ensiksi yhden suurvallan sodanjälkeiseen vakoilutoimintaan Suomessa: käytössäni on pitkä sarja USA:n laivaston tiedustelupalvelun (ONI) Suomea koskevia raportteja (kopiot ONI:n Suomi-raportteista, National Archives, USA, kirjoittajan hallussa). Näitä Washingtoniin lähetettyjä tiedusteluraportteja on kaikkiaan 104 neljältä perättäiseltä vuodelta. Selvästi suurin osa on lähetetty Helsingistä 1946.

Yhdysvaltain ensimmäinen keskitetty sotilastiedusteluelin OSS (Office of Strategic Services) syntyi vasta vuonna 1943 ja lakkautettiin pian sodan jälkeen 1945. ONI on sitä paljon vanhempi, ja jo ennen toista maailmansotaa ONI:lla oli erityinen Suomi-osasto. ONI:n raportit Suomesta lakkaavat vuonna 1946, ja 1947 aloitti toimintansa uusi tiedustelupalvelu CIA (Central Intelligence Agency), joka näyttää ottaneen harteilleen myös monet ONI:n tehtävät.

Sotien jälkeen vain Ruotsilla ja USA:lla oli laivastoattaseat Helsingissä. (Neuvostoliiton ja Englannin upseerit olivat täällä liittoutuneiden valvontakomission LVK:n jäseninä.) Juuri tämän amerikkalaisen attasean toimisto lähetti tiedusteluraportit Helsingistä Washingtoniin.

Raportit ovat taitavasti laadittuja ja sisältävät paljon tarkkaa asiantietoa. Niitä on lähetetty ahkerasti, parhaina päivinä jopa viisi pitkäkököä raporttia päivässä.³ Olen jakanut raportit kahdeksaan aihepiiriin. Seuraavasta asetelmasta näkyy, että eniten käsitelty aihe on Suomen puolustusvoimat ja että talous- ja sisäpolitiikka ovat myös kiinnostaneet:

— Suomen puolustusvoimat (ja varustelu, varusteluteollisuus, upseeristo, koulutus, rajavartiolaitos, puolustusrakennelmat, miinakentät)	37	raporttia
— Neuvostoliitto (ja Suomi—NL suhteet, sotakorvaukset, NL:n suhteet muihin liittoutuneisiin):	26	»
— Suomen ulkomaankauppa (ja kauppalaivasto, satamat, jäätilanne, energiahuolto)	23	»
— Suomen sisäpolitiikka (ja kansan mielialat sekä Valpo, kommunistit, ay-liike, asekatkenta)	13	»
— Teollisuus, maatalous ja kaivostoiminta (myös mineraalivarat)	7	»
— Tiet, lentokentät ja rautatiet (sekä sillat ja tunnelit)	6	»
— Sosiaaliset olot ja kulttuuri	5	»
— Saksa (ja Suomen suhteet siihen)	4	»
— Muuta	1	raportti ⁴

Entä mitkä olivat raporttoijien lähteitä? Se on helppo todeta, sillä jokaisen raportin alkuun on kirjoitettu selvitys tietolähteestä (source). Useimmiten lähde oli amerikkalaisen tiedusteluvirkailijan suomalainen avustaja, kuten seuraavasta asetelmasta ilmenee:

— »Kontaktit», agentit ja muut nimeltä mainitsemattomat suomalaiset upseerit, liikemiehet ja »lähteet»	51	raporttia
— Lehdistö	36	»
— Englannin ja USA:n (tai muiden liittoutuneiden) upseerit, diplomaatit ja merimiehet	15	» 5
— Virallinen suomalainen yhteysupseeri (official liaison)	8	»
— Omakohtainen havainnointi	4	»
— Viralliset suomalaiset asiakirjat	1	raportti

Mainittakoon, että joissakin raporteissa esiintyy kaksi lähdettä.

Eräille, ilmeisesti tärkeimmille suomalaisille agenteille on annettu peitenimi, joka alkaa aina H-kirjaimella. Esimerkiksi H204C on antanut tietoja viiteen raporttiin ja H215D neljään raporttiin.

ONI:n raporttien aihepiiri näyttää laajenevan loppua kohden: kommunismi ja Neuvostoliitto kiinnostavat tiedustelupalvelua yhä enemmän. Myös Suomen ja Neuvostoliiton malmivaroista puhutaan viimeisissä raporteissa.

Erittäin tarkasti seurattiin Suomen upseeristoa — moraalialia, tyytymättömyyttä, pidätyksiä, eroja ja erottamisia upseerikunnan keskuudessa. Asekätkennästä USA tiesi ainakin puoli vuotta aiemmin kuin Suomen hallitus. Samoin se oli hyvin perillä siitä, että Suomessa toivottiin taistelun Neuvostoliittoa vastaan jatkuvan jossain muodossa. Kommunismin eteneminen Suomessa oli yksi huolen aihe, samoin Suomen kauppasuhteet ja sotakorvaukset.

Suomen puolustusvoimat tunnettiin niin läpikotaisin, että on vaikea keksiä mitään, mitä amerikkalaisilta olisi jäänyt salaiseksi. Esimerkiksi Suomen ilmapuolvoimien jokainen lentokone ja sen sijoituspaikka oli listattu, samoin tiedot kaikista lentokentistä.

Kiinnostuksen kohteet ja huolen aiheet olivat suunnilleen samat kuin ennen sotia ja myöhemmin sotien jälkeen.

Huomiota vahvistaa tutustuminen Englannin tiedustelutyöhön Suomessa. Englanti oli kokenut vanha tekijä, ja se järjesti verkostonsa täällä kaikesta päätellen erinomaisen hyvin. Sillä oli avustajia vasemmiston ja työväestön piirissä yhtä hyvin kuin Suomen eliitin keskuudessa. Ainoa ongelma oli sak-salaismielinen kenraalikunta; kenraaleista vain pari luettiin anglofiileiksi.

Englannin sotilastiedusteluun perustettiin erillinen elin Suomi-operaatioita varten 1939. USA:n aloitteleva sotilastiedustelu alkoi hankkia jalansijaa Suomessa brittien luvalla 1942. OSS ja Englannin SIS:n sabotaasi- ja vastarintaelin SOE sopivat silloin »etupiireistä» siten, että salainen toiminta Suomessa ja Pohjois-Afrikassa jäi amerikkalaisten harteille. Se oli sikäli luonnollista, että 1941 Englannin lähetystö oli joutunut poistumaan Helsingistä ja samana

vuonna Englanti julisti Suomelle sodan. Englannin ja USA:n tiedustelut sopivat yhteistyöstä ja tietovaihdosta 1943 (Hinsley 1981, 54; Farago 1978, 214, 218; Smith 1972, 52; Smith 1983, 171, 222).

Suomi oli 1930-luvulla melko hyvin perillä brittivakoilusta, se pystyi nimitään pitkän aikaa lukemaan Englannin lähetystön salasähkeitä. Niistä saamme toisen esimerkkikokonaisuutemme — tosin yhteenvedo on valtiollisen poliisin (Valpo) laatima (Englannin vakoilu. Erittäin salainen. Valpo 1942).

SIS näyttää olleen erityisen kiinnostunut Suomen kansainvälisistä neuvotteluista ja sopimuksista sekä asekaupoista. Myös sotavalmiutta ja »teollisuuden liikekannallepanoa» pyrittiin selvittämään. Saksalaisten puuhia Suomessa seurattiin tarkoin, pyysivät eräät suomalaiset brittiedustelua auttamaan Saksan tavoitteiden torjumisessa täällä, mihin Lontoo suostuikin. Myös väestön mielialat kiinnostivat.

SIS työskenteli Suomen johtavissa »hallinto-, sotilas-, teollisuus- ja raha-piireissä». Tärkeät henkilöt kertoivat sille helposti paljon, joten Valpo piti brittiedustelua vaarallisena, jopa vaarallisempana kuin neuvostovakoilua. Siihen oli vaikea päästä käsiksi.

Jos kenraalit olivat viileitä, oli Englannilla sitäkin enemmän everstitason auttajia.⁶ SIS:n parhaat suomalaiset upseeriagentit toimittivat länsiliittoutuneille mm. »täydellisen selvityksen punalaivastosta» ja myöhemmin 1) Porkkalan ja neuvostojoukkoja koskevat tiedot, 2) venäläisten vahvuudet ja sijoitukset Sallan korkeudelta Murmanskiin, 3) kaikki mahdolliset tiedot Suomen armeijasta ja sen johdosta sekä 4) tietoja Suomen taloudellisesta ja poliittisesta tilanteesta (Amp XXIII J 1 ja S 1a »Salainen», Valpo. Erittäin Salainen No 11/73, 1948, Valpo. Meurling 1952, 227; Polvinen 1979, 157, 328—29).

Lokakuussa 1946 amerikkalaiset saivat kolmena kopiona kartat, joissa näkyivät kaikki Suomen lentokentät, sekä tiedot 30 kentän koosta, sijainnista ja rakennelmista; tarkat tiedot kahdeksasta kentästä puuttuivat vielä. Marraskuussa suomalaiset upseerit antoivat lisäksi tiedot jatkosodan aikana Itä-Karjalaan rakennetuista kentistä. 17 kentän sijainti ja kunto selvitettiin ja myöhemmin luvattiin lisää tietoja.

Vielä marraskuussa 1946 ONI huomautti raportissaan, että ns. Stella Polaris-aineistoa oli myytävänä yksityisissä käsissä Tukholmassa. Nykyään tiedetään, että OSS osti suomalaisilta upseereilta Tukholmassa vuoden 1944 lopussa suuren määrän dokumentteja, joukossa Neuvostoliiton diplomaatti- ja sotilaskoojeja (Smith 1983, 353—55).

Suomalaisilta hankitun venäläisen koodikirjan avulla USA:n valtiollinen poliisi FBI selvitti KGB:n sanomia niinkin myöhään kuin 1948 (Newsweek 19. 5. 1980).

Sotien jälkeisen ajan huomattavimpiin vakoiluoikeudenkäynteihin kuuluu ns. Kunnaksen juttu 1947. Siinä Valpon vasta eronnut päällikkö tuomittiin vankeuteen maanpetoksesta. Hän oli tietävästi luovuttanut lännelle tietoja Stella Polaris -tutkimuksista, sotakorvauslaivoista, Petsamosta, Porkkalasta, lentokentistä, LVK:sta ja Valpostä (valpolaisten haastattelut; ks. myös Raut-

kallio 1979, 122—31). Korkein oikeus ei vieläkään anna tietoja tästä »toistaiseksi» salaiseksi julistetusta jutusta, epävirallisen tiedon mukaan siksi, että juttuun oli sekaantunut yksi sodan voittajavalta.

Suomi ja suomalaiset kiinnostivat länsiliittoutuneiden tiedustelupalveluja vielä kauan sodan jälkeen. Osin kiinnostus johtui siitä, mitä Suomen itärajan takana on — Suomihan on lähempänä esimerkiksi Neuvostoliiton strategisten ohjuskokeiden lähtöaluetta kuin mikään muu maa.

Suomalaiset sotaveteraanit ja heidän tietonsa ja taitonsa olivat hyvin kysytyjä, kuten nykyään tiedämme. Hakihan Yhdysvaltain tiedustelu yhteyttä esimerkiksi kaikkiin suomalaisiin kaukopartiomiehiin värvätäkseen heitä agenteiksi huomattavilla rahasummilla. Noin vuosi maailmansodan päättymisen jälkeen oli hankittu saksalaisten avulla luettelot suomalaisista upseereista, etenkin tiedustelussa palvelleista, ja heidän tehtävistään sodan aikana. Kymmenkunta suomalaista esiuupseeria, monet heistä tiedustelumiehiä ja asekatkijöitä, aloitti nopeasti uuden uran Yhdysvaltain armeijassa.⁷

Edelleen tiedetään, että USA ja Englanti rakensivat samoihin aikoihin maanalaista vastarintaverkostoa Pohjoismaihin (Colby 1978, kolmas luku; Blindheim 1981, 12. luku). Ilmeisesti senkin takia kommunismin vastainen henki ja valmius Suomessa kiinnostivat niitä. Esimerkiksi toukokuussa 1949 USA:n lähetystö raportoi, että 80 % suomalaisista oli neuvostovastaisia; he olivat valmiita muodostamaan »maanalaisia vastarintajärjestöjä». Valpo paljasti, että briteillä oli salaisia yhteyksiä asekatkijöihin.

Diplomaatit J. Raymond Ylitalo ja J. H. Magill ovat muistelmateoksissaan avomielisesti kertoneet, miten USA ja Englanti suunnittelivat kommunismin vastaista toimintaa Suomessa 1940-luvun lopulla (Ylitalo 1978; Magill 1981). Heillä oli läheiset suhteet mm. SAK:hon, STK:hon, Sdp:hen, poliisijohtoon ja puolustusvoimiin ja he saivat »agenttien» avulla tietoja myös Skp:stä. Ylitalo kertoo jopa siitä, miten hän vastusti rauhanliikkeen leviämistä Suomessa.

Näin pääsemmekin seuraavaan raportin sarjaan, CIA:n arkiston raportteihin Suomen ammattiyhdistysliikkeestä yli kahden vuosikymmenen ajalta.⁸ Se on liian laaja ja liian raskaasti sensuroitu, jotta siitä voisi tehdä varsinaista sisältöanalyysia. Tiedonantajien nimet ja poliittiset kannat on pyyhitty säännöllisesti yli.⁹

Aineisto on runsasta ja erittäin huolellisesti laadittua. Itse asiassa on vaikea uskoa, että missään Suomessa voisi olla arkistoa, joka vetäisi vertoja CIA:n kokoelmalle Suomen ay-liikkeestä. Raportit pystyivät myös korjaamaan Suomen lehtien vääriä tietoja. Heidän tietonsa ovat aina ajan tasalla; esimerkiksi raportit salaisista kokouksista lähtivät nopeasti matkaan. Tiedotusvälineiden lisäksi tietoja saatiin yhteyshenkilöiltä, joita tavattiin ravintoloissa, kalaretkillä, lähetystössä tai Yhdysvaltain-matkoilla. Epäilemättä monet tiedottajat puhuivat diplomaateille ajattelematta miksi tilaisuus oli järjestetty ja mihin tietoja käytettiin. Normaleita tiedottajia ovat poliitikot, ay-johtajat, toimittajat ja virkamiehet.

Helsingistä lähti arviolta joka päivä raportteja State Departmentille ja CIA:lle. CIA ja muut tiedusteluelimet saivat muiden raportit heti käyttöönsä useana kappaleena. State Departmentilla oli oma tiedustelupalvelunsa (nykyään Bureau of Intelligence and Research, BIR). BIR laati joka vuosi erittäin laajan raportin »Kommunismi Suomessa». Säännöllisesti tehdään myös »Labor Report», joka kertoo Suomen ay-liikkeestä ja yleisemmin työmarkkinoiden tilasta. Vasemmiston vaalivoiton jälkeen 1966 kiinnostus kasvoi: siitä lähtien lähetystö teki raportin puolivuositain.

Lähetystöllä oli korkeita lähteitä ay-liikkeen piirissä. Vaikka nimet on poistettu, on tekstiyhteydestä helppo päätellä, että he olivat SAK:n ja SAJ:n korkeimpia johtajia 1950- ja 1960-luvuilla. Kaikkien johtomiesten puoluekannat taulukoitiin ja heidän lausuntojaan seurattiin. Lakkoja ja liittojen voima-suhteita seurattiin, samoin eheytyksneuvotteluja.

Raporteista ilmenee, että USA oli kauan huolissaan SAK:n suunnasta. Länsimielinen ja lännen tukema SAJ syntyi 1960 ja ohitti heti SAK:n USA:n vierailukutsujen määrässä. SAJ:n johtajista koottiin omat mapit, joissa todettiin, että he ovat »luotettavia» ja »taistelevia» ja toimivat »vapaan maailman puolesta». He vakuuttivat tapaamisten aikana, ettei Suomen ay-liike eheydy. Vähän väliä suomalaiset pyysivät lisää konkreettista apua ja kutsumatkoja.

Vielä 1968 lähetystö raportoi ulkoministerille, että yhtenäisenä Suomen ay-liike voi joutua kommunistien käsiin. SAJ:n kriisi ja hajaannus huolestuttivat diplomaatteja; he pohtivat oliko valittu oikea tie ja oikeat miehet. Omien laskelmiensa ja muiden vakuuttelujen pohjalta lähetystö vakuuttui vihdoin siitä, että sos.dem. valta säilyy. Kun SAJ lakkautettiin ja yhtenäinen SAK syntyi, vakuutettiin monissa raporteissa, että taistelu jatkuu SAK:ssa.

Suurvaltojen on seurattava ihmisten poliittisia kantoja pelkästään jo viisumien käsittelyä ajatellen. Viisumien anojat ovat saaneet huomata, että heidän puoluekantansa, ay-aktiivisuutensa ja toimintansa luottamusmiehenä ja rauhanelikkeessä saatetaan tuntea lähetystössä.¹⁰

Taloudellista tiedustelua ja teknologiavakoilua pitävät nykyään tärkeänä melkein kaikki tarkkailijat. CIA:n johtaja William Colby teetti 1975 suuntaa antavan asiakirjan Perspectives for Intelligence 1976—1981. Siinä todetaan, että vaikka Neuvostoliitto pysyykin tiedustelun pääkohteena, on lisää huomiota kiinnitettävä mm. Pohjois-Eurooppaan ja taloudelliseen tiedusteluun.

Kansallinen turvallisuusneuvosto NSC ja CIA laativat 1975 luettelon Key Intelligence Questions. Sen mukaan pitää seurata eri maiden talouspolitiikkaa ja taloudellista suorituskykyä. Mm. Ruotsi ja Norja mainitaan erikseen tällaisina maina. On koottava tilastoja, seurattava kuluttajatutkimuksia ja vientikaupan kehitystä, selvitettävä kunkin maan strategia kansainvälisissä neuvotteluissa. Asiakirjasta ilmenee, että tiedustelupalvelu voi auttaa amerikkalaisia suuryhtiöitä kilpailemaan, saamaan kauppoja ja projekteja ulkomailta. Edelleen tiedustelijoiden on määrä raportoida hallitusten tukitoimista ja subventioista kotimaiselle teollisuudelle. Kansallisen turvallisuuspalvelun NSA:n

tietokoneet on puolestaan ohjelmoitu siten, että ne poimivat kansainvälisistä sähkeistä automaattisesti maininnat myyntisopimuksista ja kauppahinnoista.

Molemmissa mainituissa asiakirjoissa ilmaistaan pelko, että Neuvostoliitto hyötyy lännen teknologiasta (CAIB 6, 1979; Agee ym. 1978, 113—19. — NSA:sta ks. myös Bamford 1982).

USA on kauan pelännyt, että Suomen kaltaisten puolueettomien maiden kautta »vuotaa» läntistä teknologiaa itään ja että Neuvostoliitto käyttää sitä sotilaallisesti hyväkseen. USA on kiristänyt Neuvostoliiton teknologiasaartoa Puolan ja Afganistanin tapahtumien vuoksi ja koettaa painostaa niin liittolaisiaan kuin puolueettomiakin maita. Sen kerrotaan sijoittaneen lähetystöihinsä kaupallisten attaseoiden lisäksi »erikoistehtäviin määrättyjä eksperttejä» (Mader 1982, 7).

Sosialistimaihin toimitetuissa huipputeknologian tuotteissa ei saa olla amerikkalaisia komponentteja tai lisenssejä. Suomalaisten tietokone- ja televisioyhtiöiden vienti on jo kärsinyt määräyksen vuoksi, mutta ne noudattavat saartoa, koska muuten kostettaisiin Suomen koko elektroniikkateollisuudelle.

1970-luvun lopulla oikeudessa oli eräitä tällaisia »teknologiajuttuja». Eräs myyntipäällikkö sai vankeustuomion toimitettuaan ilman myyntilupaa läntisiä elektroniikkakomponentteja »kolmanteen maahan». Salaisten tietojen luovutus vei tullihallituksen yliaktuaarin vankeuteen, samoin kävi puolustusvoimain atk-keskuksen kapteenille. Kemiran tutkimusinsinöörin ilmoitettiin luovuttaneen tietoja eräälle diplomaatille.

Teollisuusvakoilun sanotaan olevan Suomessa helppoa. Suojelupoliisin uudet ohjeet painottavat ennalta ehkäisevää turvallisuustyötä ja salassapitoa. Supo pitää tiivistä yhteyttä elinkeinoelämään, jolla (STK) on myös oma turvallisuustoimisto ja jolle (yksityisille yhteisöille) Supo voi nykymääräysten mukaan antaa tietoja avainalojen työntekijöistä. Supo on silloin tällöin antanut ymmärtää olevansa huolissaan resurssiensa takia ja haluavansa puhelinten kuunteluoikeuden.

Useita suomalaisia toimittajia on koetettu värvätä, ja nämä tapaukset ovat johtaneet useiden diplomaattien poistamiseen maasta. Tunnettu tuore tapaus on Matts Dumellin juttu, joka johti eräiden neuvostodiplomaattien lähtöön. Mikäli Dumellin kirjaa on uskominen, he olivat kiinnostuneita mm. revontulitutkimuslaitteista pohjoiskalotin alueella (Dumell 1983, 27).

Sotilaallisesti katsoen Suomi ei liene enää erityisen kiinnostava maa.¹¹ Esi-merkiksi Ruotsi on todellinen etulinjamaa suurvaltojen välissä ja kiinnostaa niitä varmasti enemmän. Selvää kuitenkin on, että Suomea vakoilevat koko ajan rutiininomaisesti valtiot, joita strateginen asemamme kiinnostaa — siis pohjoismaiset naapurimme sekä Varsovan liitto ja Nato. Ruotsin IB-paljastusten aikaan väitettiin, että tämän salaisen sotilaallisen tiedusteluelimen toiminnasta noin kolmasosa oli tapahtunut Suomessa tai Suomen kautta (Bratt 1973, 38, 78, 103).

Sotilastiedustelun kohteet ja menetelmät ovat kaikkialla samanlaiset. Suomen puolustuskykyä ja -tahtoa, sen moraalialia ja henkeä selvitetään, mutta

lisäksi ulkovallat haluavat tietää, mikä on Suomen ennustettava poliittinen käyttäytyminen kriisiaikana.

Suomen alueen hyväksikäyttöä suunnittelevien on tiedusteltava puolustusjärjestelmäämme. On tiedettävä mm. Suomen liikekannallepanonopeus ja -järjestys. Joitakin johtopäätöksiä voi tehdä sotaharjoituksista. Tärkeimpiä joukkoja harjoitetaan eniten.

Maavoimat ja niitä koskevat suunnitelmat ovat kuitenkin melko mielenkiinnostomia ja helposti muuttuvia. Niiden vahvuus, aseistus ja painopistesuunnat käyvät sitä paitsi yleensä selville julkisista lähteistä. Tärkeämpää on tiedustella ilma- ja meripuolustusta; ne ovat teknisiä järjestelmiä, jotka pidetään kaikkialla maailmassa tiukasti salassa. Ne ovat herkkiä häiriöille ja niitä on vaikea siirtää tai uusia.

Tällaisten järjestelmien testaaminen säännöllisesti lentokoneiden, sukellusveneiden ja laivojen avulla on normaalia tiedustelutoimintaa. Satelliitein ja kuunteluasemin sitä ei voi tehdä. Tekemällä »provokaatiolentoja» eri valtiot paikantavat toisten tutkia ja ilmatorjuntajärjestelmiä, nauhoittavat niiden signaaleja ja päätelevät miten ne toimivat sotatilanteessa sekä miten niitä voi häiritä (New Statesman 9. 9. 1983; International Herald Tribune 16. 9. 1983).

Suomen ilmatilaa loukataan kymmenkunta kertaa vuosittain. Lisäksi lennetään rajaamme kohti tutkakentässä ja käännytään pois. Torjuntahävittäjillemme on 200—400 hälytyslentoa vuodessa, osa niistä tosin harjoituslentoja.

Hallitus päätti 1981 määrätä valtakunnan turvallisuuden kannalta tärkeät meri- ja rannikkoalueet suoja-alueiksi ja rajoittaa ulkomaisten veneilijöiden liikkumista niillä.

Etelä-Suomi rannikoineen on siis tärkeää aluetta, joskaan ei läheskään niin tärkeää kuin Itämeren eteläosa. Lappi puolestaan on tiedustelijoille erilaista, ehkä helpompaa maastoa: siellä selvitetään tiedot, tutkat ja tutkakatveet.

Aseissamme ei ole paljon ihmeellisyyksiä. Tiettyä kiinnostusta herättävät Suomen itse kehittämät onnistuneet aseet kuten kaivosteknologiaankin sovellettu uusi kylkimiina. Eräitä aseitamme on kopioitu ulkomailla. Aikoinaan herätti kiinnostusta se, että Suomi hankki MiG-21 bis -hävittäjiä; Suomi oli myös ensimmäinen länsimaa, jossa nähtiin MiG-23 -koneita ja joka osti SA3-ilmatorjuntaohjuksia. Suomalaiset saivat myös perinpohjaista koulutusta tällaisten neuvostoliittolaisten asejärjestelmien käyttöön.

Länsi on saanut samanlaisia aseita käsiinsä lähi-idässä, mutta niiden käyttöjärjestelmän toiminta on kiintoisaa sinänsä. Pelkkä ase ei kerro kaikkea.

Kriisissä Suomi vahvistaisi ensin rannikopuolustusta, joka on jo hyvin vahva Helsingin ympärillä. SA3 on tärkein Helsingin ja samalla rannikotykistön suoja; ohjukset ovat yhdessä paikassa mutta niitä voidaan liikutella autoilla. Myös ilmavoimien tukikohdat ovat hyvin suojattuja. Hävittäjien suojat ja näiden suuaukot ovat salaisuuksia, samoin ne kentät ja vahvistetut tienpätkät, jolle koneet kriisiaikana hajautettaisiin.

Suomi ei ole tarkoin ilmoittanut millaisia ohjuksia ja montako hävittäjää sillä on. Jo kauppasopimukset Neuvostoliiton kanssa edellyttävät salailua.

Asiantuntijoiden mielestä puolustusvoimissa esiintyy kuitenkin liiallista salailua, josta voi olla enemmän haittaa kuin hyötyä. Salailijana Suomi on jossain suljettujen sosialistimaiden ja avoimempien länsimaiden välissä.

Arvioidaan, että suurvallat hankkivat nykyään noin 90 % tiedusteluaineistostaan teknisin laittein, lähinnä satelliiteilla, lentokoneilla ja kuunteluasemilla (Jorma Lindfors Iltä-Sanomissa 6.9.1983). Ainakin Yhdysvalloissa pelätään, että tekniikan tiellä on menty liiankin pitkälle ja korostetaan taas perinteisen agentin roolia.

On selvää, että Suomenkin lentokentät ja tukikohdat nähdään nykyään parhaiten satelliittien avulla. (Kenttämme eivät näin ydinohjusten kaudella liene enää kovin tärkeitä suurvaltojen käyttösuunnitelmissa ja ennaltaehkäisevien iskujen kohteina.) Satelliitit näkevät myös viljasadot, mineraalivarat ja metsät.

»Tekniikkatiedustelijoista» tunnetaan parhaiten edellä mainittu NSA (Kansallinen turvallisuuspalvelu), joka kuuntelee ja nauhoittaa sähköistä viestintää kaikkialla maailmassa: kaupallista, sotilaallista ja diplomaattista; sähköisiä ja puheluja; ystävien ja vihollisten. Se myös avaa salasanomia. Tällainen USA:n ja Englannin yhteinen »intercept program» on nykyään tärkein Neuvostoliittoa koskevan tiedustelutiedon lähde (NSA:sta ja Englannin GCHQ:sta ks. mm. Bamford 1982 ja lukuisat New Statesmanin artikkelit). NSA:lla on nyt virallinen lupa kuunnella myös tavallisia ulkomaanpuheluja. 1960-luvulta asti se on harjoittanut tietokonein automaattista sähköisten seurantaa.

Jos sotilaita vakoillaan niin kyllä rauhantekijöitäkin. Nyt »euro-ohjusvuonna» on havaittavissa ennennäkemätöntä toimeliaisuutta.

USA:n hallituksen virallinen kanta on, että Neuvostoliitto/KGB rahoittaa Euroopan mielenosoituksia ja soluttaa myös USA:n rauhanliikettä. CIA on sanonut julkisesti, että Helsingissä päämajaansa pitävä Maailman rauhanneuvosto on »huomattavin Neuvostoliiton peitejärjestö». Toinen puoli syyttää Yhdysvaltoja euro-ohjusten vastaisen ja jäädytysliikkeen sabotoinnista. Väitetään, että USA:n tiedustelu Euroopassa kiinnittäisi nyt erityisen paljon huomiota rauhanliikkeisiin ja mielenosoituksiin.

Uusi kiistan aihe ovat väitetyt väärennetyt asiakirjat ja niiden julkistaminen. Postittamalla salaisia asiapapereita länsilehdille joku — ehkä Neuvostoliitto — on viime vuosina saanut aikaan kansainvälistä kohua. Yksi esimerkki ovat tiedot USA:n sotasuunnitelmista ja ydiniskukohteista Euroopassa; osa asiakirjoista koskee Suomea. USA on käynyt voimalliseen vastaiskuun ja koettaa osoittaa, että papereiden joukossa on KGB:n väärennöksiä (Holocaust Again...; Neuberger 1982, esipuhe; Barron 1974, 270—310, ja Barron 1983, kuudes luku; Rislakki 1982, 393—96. Ks. myös Mader 1982 ja Nato Review -lehdet 1983. Vaikuttaa siltä, että Barron 1983 on syntynyt ja julkaistu suoranaisena vastauksena rauhanliikkeelle ja »neuvostopropagandalle».)

Hyvin lyhyt loppuyhteenvedo voisi kuulua vaikkapa näin: tekniikan edistymisestä huolimatta Suomea vakoillaan vielä paljolti perinteisin keinoin, ja vakoojien kiinnostus kohdistuu samanlaisiin asioihin kuin ennenkin.

VIITTEET

¹ Ensimmäinen kappale on lainaus OSS:n edesmenneeltä johtajalta, kenraali William *Donovanilta*. (Mader 1982, 18—19)

² Professori, entinen diplomaatti Jukka *Nevakivi* jakaa tämän alueen 1) luvalliseen, 2) diplomaattiseen ja 3) kiellettyyn tiedustelutoimintaan. 1) on julkisen kirjallisen aineiston tutkimista. 2) tapahtuu muodollisesti laillisissa puitteissa, koskemattomuuden turvin ja on usein ristiriitaista toimintaa, »laillistettua vakoilua». *Nevakivi* huomauttaa, ettei diplomaattisesta tiedonhankinnasta ole pitkä matka luvattomaan maanalaiseen tiedustelutoimintaan. Varsinkin sotilasasiamiehiä pidetään sen vuoksi tarkoin silmällä. Mainittakoon, että eri tietojen mukaan 25—50 % itäisten ja läntisten suurvaltojen diplomaateista on tiedusteluvirkailijoita. On yleistä, että »isäntähallitukselle» ilmoitetaan yksi tiedusteluvirkailija; luonnollisesti heitä on lähetystöissä aina enemmän. Yhdysvalloilla ja Neuvostoliitolla on Helsingissä suuret ja perinteisesti suunnilleen yhtä suuret lähetystöt. On väitetty, että Helsinki olisi tärkeä kuriirikeskus ja salainen neuvottelupaikka ja että Neuvostoliiton tiedusteluvirkailijat totuttelisivat täällä läntiseen ilmaperiiniin. 3) on varsinaista vakoilua, joka jakautuu poliittiseen, kaupallisteolliseen ja sotilastiedusteluun. Poliittikan vakoiluun liittäisin myös ammattiyhdistysliikkeen vakoilun, sosiaalisen ja kulttuurivakoilun sekä kansan mielialojen seuraamisen, mikä tietysti liittyy sotilasvakoiluunkin. — Ks. myös *Nevakivi Kalevassa* 5.9.1982.

³ Huiput 21.5.1946 (ilmavoimien lentokoneet, Suomen ja Turkin kauppa, sotakorvaukset, lentokonetehtaat, Pyörremyrsky-koneen tiedot) sekä 27.5.1946 (Viipurin teollisuus, NL:n laivojen meteorologiset laitteet, Sihvo komentajaksi Lundqvistin tilalle, Suomen armeijan moraali laskenut).

⁴ Käsitteli Suomen taivaalla havaittua tuntematonta lentävää esinettä eli ufoa. — Huomattakoon, että joissakin raporteissa käsiteltiin kahta tai useampaa aluetta, joten ne esiintyvät tilastossa useammin kuin kerran.

⁵ Erikoisin lähde oli LVK:n venäläinen eversti, joka humalaan juotettuna kertoi amerikkalaisille tärkeitä tietoja Neuvostoliiton tilanteesta.

⁶ Tähän asti paljastuneiden tietojen mukaan länsiliittoutuneiden tärkeitä tiedottajia olivat mm. eversti M. K. *Stewen*, eversti Joel *Waldén* — joka ironista kyllä palveli Suomen vastavakoilussa — ja majuri Maximilian *von Hellens*. Muutama suomalainen upseeri oli menettäpänsä, ja vain välirauha 1944 pelasti heidät. USA:n ulkoministerikin oli kiittänyt heidän tietojaan neuvostojoukoista.

⁷ Tunnetuimpia heistä olivat eversti Aladár *Paasonen*, eversti Alpo K. *Marttinen* ja kapteeni Lauri *Törn*i. Eräät heistä kehittivät epätavanomaisen, sissien vastaisen sodan taktiikkaa ja palvelivat mm. Indokiinassa (Suomalaisten värväämisestä ks. esim. *Blindheim* 1982, 14. luku; *Skog* 1971, 227—28; *Cookridge* 1971, 257—58; *Antala* 1977; *Fremde Heere Ost* mikrofilmi 567, National Archives, ruudut 255—332).

⁸ Asiakirjakokonaisuus »Suomen ammattiyhdistysliike» (1953—1978), kirjoittajan hallussa. Kopiot lunastettu CIA:n arkistosta, osin sensuroituja. (Ks. myös *Rislakki* 1982, 403—418).

⁹ Asiakirjoja on useita satoja. Sen sijaan tietopyyntö »Suomen sosiaalidemokraattinen puolue» tuotti pitkän ja kalliin tietokoneajon jälkeen yhden ainoan dokumentin, jonka CIA:n arkisto saattoi luovuttaa tutkijalle. Se oli englanniksi käännetty Janne *Virkkusen* tekemä Kalevi *Sorsan* haastattelu HS:sta 9.12.1977.

¹⁰ Esimerkiksi USA ilmoittaa hylänneensä 23 000 viisumia poliittisista syistä 1982.

¹¹ Tässä kohdin olen haastatellut asiantuntijoita. Kansan Uutisten sotilasasian-tuntija Jukka *Parkkari* oli heistä ainoa, joka ei erikseen kieltänyt nimensä julkistamista.

LÄHTEET

- Agee, Philip: How the Director of the Central Intelligence Projected U.S. Intelligence Activities for 1976—1981. *Covert Action Information Bulletin* 6, lokakuu 1979, 13—24.
- Agee, Philip ja Wolf, Louis: *Dirty Work*. The CIA in Western Europe. Lyle Stuart. Secaucus 1978.
- Anttala, Esa: *Yli rautaesiripun*. Karisto. Hämeenlinna 1977.
- Bamford, James: *The Puzzle Palace*. Houghton Mifflin Comp. Boston 1982.
- Barron, John: *KGB*. The Secret Work of Soviet Secret Agents. Bantam Books. New York 1974.
- Barron, John: *KGB Today*. The Hidden Hand. Reader's Digest Press. New York 1983.
- Blindheim, Svein: *Offiser i krig og fred*. Det Norske Samlaget. Oslo 1981.
- Bratt, Peter: *IB och hotet mot vår säkerhet*. Ei kustantajaa. Avesta 1973.
- Colby, William: *Honorable Men*. My Life in the CIA. Hutchinson. Lontoo 1978.
- Cookridge, E.H.: *Gehlen — Spy of the Century*. Gorki Books. Lontoo 1971.
- Dumell, Matts: *Minä vakooja*. Kustannusvaihe. Tampere 1983.
- Farago, Ladislav: *Burn After Reading*. Pinnacle Books. Los Angeles 1978.
- Holocaust Again for Europe*. Top Secret Documents on US Forces Headquarters in Europe. Printed in England. Ei kirjoittajaa, painopaikkaa eikä vuotta.
- Hinsley, F.H. (ym.): *British Intelligence in the Second World War*. Volume 2. HMSO. Lontoo 1981.
- Jovius, Dragan: *Neuvostovakoilu Ruotsissa*. Toiminta ja taktiikka. Kustannuspiste. Tampere 1980.
- Mader, Julius: *CIA in Europa*. Wesen und verbrecherisches Wirken des Geheimdienstes der USA. Militärverlag der DDR. Berliini 1982.
- Magill, J.H.: *Tasavalta tulikokeessa*. Muistelmia Suomesta kuuman ja kylmän sodan vuosilta. Weilin+Göös. Mikkeli 1981.
- Meurling, Per: *Spionage och sabotage i Sverige*. Lindfors Bokförlag AB. Kristianstad 1952.
- Neuberger, Günter ja Opperskalski, Michael: *CIA in Westeuropa*. Lamuv Verlag. Bornheim-Merten 1982.
- Nevakivi, Jukka: *Ystäväistä vihollisiksi*. Suomi Englannin politiikassa 1940—1941. Tammi. Helsinki 1976.
- Polvinen, Tuomo: *Barbarossasta Teheraniin*. Suomi kansainvälisessä politiikassa I: 1941—1943. WSOY. Juva 1979.
- Rautkallio, Hannu: *Suomen suunta 1945—1948*. Weilin+Göös. Savonlinna 1979.
- Rislakki, Jukka: *Erittäin salainen*. Vakoilu Suomessa. Love Kirjat. Vaasa 1982.
- Skog, Emil: *Sosialisti ja patriotti muistelee*. WSOY. Porvoo 1971.
- Smith, F. Bradley: *The Shadow Warriors*. O.S.S. and the Origins of the C.I.A. Basic Books. New York 1983.
- Smith, R. Harris: *OSS*. The Secret History of America's First Central Intelligence Agency. University of California Press. New York 1972.
- Varjo, Veijo: *Miehet pimeästä*. Neuvostovakoilu Suomessa. Kustannuspiste. Tampere 1980.
- Ylitalo, John Raymond: *Salasanomia Helsingistä Washingtoniin*. Muistelmia ja dokumentteja vuosilta 1946—1948. Otava. Helsinki 1978.

ARKISTOLÄHTEET

Tekstissä mainitut Valpon, CIA:n ja National Archives, USA arkistojen asiakirjakokoukset.